

УДК 330.30

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Ляшенко О.М.

Тернопільський національний економічний університет

Шампанюк Ю.І.

Навчально-науковий інститут міжнародних економічних відносин
імені Б.Д. Гаврилишина

Тернопільського національного економічного університету

У статті висвітлено основні причини трудової міграції населення України. Проаналізовано основні напрямки, вікові групи, сектори зайнятості трудових мігрантів з України. Узагальнено підходи до визначення трудової міграції та її мотивації. Досліджено позитивні та негативні наслідки міграційних процесів для України. Запропоновано заходи мотивації повернення трудових мігрантів на батьківщину.

Ключові слова: міграція, міжнародна трудова міграція, ринок праці, працевлаштування, заробітна плата, Європейський Союз, США.

Постановка проблеми. Міграція населення в ХХІ ст. є провідною формою міжнародних відносин країн світу. Протягом різних періодів історії людства вона мала різні масштаби та

напрями, а також форми та види. В історії незалежності України, міграція посідає досить вагоме значення, особливо – зовнішня трудова міграція. Тому усвідомлюючи важливість міграційних

процесів для України доцільно провести аналіз основних напрямків міграції та цілей на основі останніх даних ІОМ (International Organization for Migration).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи дослідження закладено у працях А. Хомра, Т. Драгунова, В. Шелюка, Л. Рибаківського, В. Іонцева, Е. Равенштейна, Н. Проскура, Ю. Гуменюка, Г. Гоголя, Б. Кравченка, В. Макара, Я. Балана, Б. Кордана, Л. Лещенка. Фрагментально розкрито питання державного регулювання трудової міграції у працях О. Піскуна, О. Шибка, Д. Крапивенка, І. Гнібіденка. Також обґрунтовано зовнішню міграцію в працях А. Гайдучького, О. Малиновської, С. Метелєва.

Незважаючи на достатньо велику кількість наукових праць, тема міжнародної трудової міграції є все ще актуальною, адже українська трудова міграція набуває величезних обсягів, тому важливим є виявити причини міграційних процесів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є проаналізувати трудову міграцію українців та ідентифікувати мотиви повернення їх на батьківщину.

Виклад основного матеріалу. У різні роки вчені шукали підхід до виведення єдиної дефініції поняття «міжнародної міграції». Однак, до сих пір не можна однозначно знайти відповідь на це питання. Під міграцією розуміється мобільність, переміщення людини в просторі. Під міграцією робочої сили в загальних рисах розуміється процес переміщення трудових ресурсів з метою працевлаштування на більш вигідних умовах, що визначаються співвідношенням попиту і пропозиції на ринку праці, ніж в країні походження або регіоні постійного проживання мігранта. Переміщення населення вивчається в межах різних наукових підходів, але економічний переважає. В. Іонцев виокремлює у своїй праці 17 підходів до вивчення міграції населення, які об'єднують 43 наукових напрямів, теорій і концепцій. З них 15 – у межах економічного підходу [3]. Ю. Гуменюк і Г. Гоголь вказують, що міжнародна трудова міграція як самостійне економічне явище має ознаки ідентичності: економічну мотивацію, добровільність і тривалість у часі [2].

Ширше тлумачення міграції запропонував В. Шелюк: «Міграція – це поняття, яке відображає соціально-економічні і демографічні процеси, сукупність переміщень, які здійснюються людьми між країнами, регіонами однієї країни, різного виду поселеннями та інші види переміщень» [6, с. 46-47]. Проте, М. Окольнік зазначає, що термін «міграція» використовується тоді, коли люди, тобто мігранти мають на меті остаточно переселення. Такий підхід є досить застарілим; тому пропонує ще розглянути міграцію в контексті ширшого поняття «рух», що включає розмаїтість типів і форм людської мобільності, які взаємопов'язані й трансформуються одні в інші [5, с. 51].

Як ми бачимо досвід України та інших країн показує, що нехтування міграційними процесами призводить до відтіку кваліфікованих спеціалістів та певною мірою «вимивання» кращої частини працездатного віку. Л. Гальків підмітив, «не існує держави, яка б на різних етапах свого розвитку тією чи іншою мірою не була задіяна у світових міграційних процесах» [1, с. 125].

До вагомих причин трудової міграції населення України можна віднести: можливість покращити власне економічне становище за рахунок підвищення рівня зарплатні та додаткових надходжень; недостатня кількість робочих місць; пошук кращого життя та умов праці за кордоном, а також більше можливостей в соціальній сфері (медичне обслуговування, пенсійне забезпечення, тощо).

Відсутня перспектива у професійному розвитку та нестабільна політична ситуація країни; невідповідні умови ведення великого та малого бізнесу; широко поширена корупція у всіх сферах – ці чинники сприяють тому, що трудова міграція з України набирає обертів. В першу чергу, Україна втрачає молодь, що має можливість під час навчання або після закінчення вузу виїхати за кордон на постійне проживання та роботу. Також висококваліфікованих спеціалістів, які бажають працювати за кордоном де їхню заробітну плату збільшують у десятки разів на відмінну від доходів на батьківщині.

Проаналізувавши дані ІОМ ми дійшли висновку, що українські трудові мігранти обирають в основному такі країни міграції: Польща та Російська Федерація через те, що там великий ринок праці, відносна свобода пересування, велика кількість зв'язків, друзів які вже там перебувають. Протягом 2000-2009 рр. зросла кількість мігрантів до країн Європейського Союзу з 59% до 86% від кількості усіх трудових мігрантів з України. З 2010 року ця тенденція частково відновлюється. В цей час варто відзначити зниження міграційного потоку робочої сили по відношенню до інших країн, таких як США, Канада, Австралія, ОАЕ. Можна у відсотках зазначити основні країни, куди спрямовані українські трудові мігранти: Польща – 22,5%, Російська Федерація – 19,2%, Чехословаччина – 18,3%, Італія – 15,7%, Німеччина – 3,2%, Португалія – 2,7%, Білорусь – 2,5%, США – 2,0%, Іспанія – 2,0%, Словаччина – 1,7%, Угорщина – 1,2%, Греція – 0,9%, Ізраїль – 0,8%, Франція – 0,7%, Велика Британія – 0,7%, Бельгія – 0,5%, Румунія – 0,4%, ОАЕ – 0,3%, Данія – 0,3%, інші країни – 0,8%, невідомо – 3,6%.

Якщо порівнювати вікову категорію, то українські трудові мігранти беруть участь у міграції в більш зрілому віці (в середньому 34 роки). На короткотермінову міграцію припадає 64%, а на довготермінову трудову міграцію 71% саме у продуктивному віці 18-44 роки. В основному, люди старші 45 років більше беруть участь у короткостроковій трудовій міграції, у той час як вікова група людей 30-44 роки спрямовані на довготермінову міграцію.

Треба зазначити, що українські трудові мігранти мають найвищий відсоток освіченості (37%) серед мігрантів, які мають завершену вищу освіту. Проте, це не означає що освіта і досвід відповідають потребам ринку праці України або країни призначення. Як відзначають аналітики велика кількість освічених та талановитих людей (інженери, лікарі, фахівці з інформаційних технологій) які працюють за кордоном сприяють певному рівню «витоку мізків». Але під час міграції переважно відбувається декваліфікація, коли трудовий мігрант виконує низько кваліфіковану роботу.

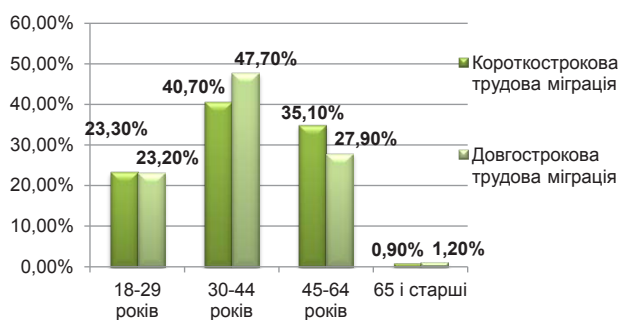

Рис. 1. Вікові групи короткострокової та довгострокової трудової міграції, %

Джерело: [8]

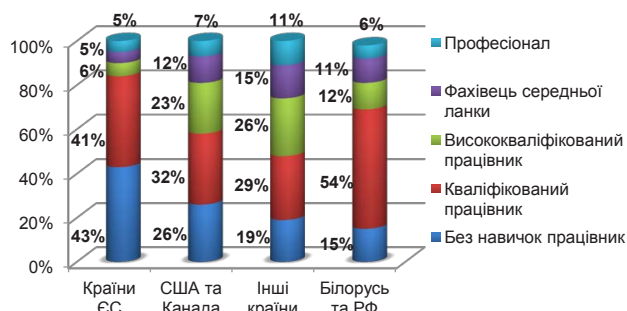

Рис. 2. Рівень зайнятості в країні призначення, %

Джерело: [8]

Основні сектори зайнятості для українських трудових мігрантів це: будівництво (29%); виробництво (14%); індустрія гостинності (11%); допомога по дому (10%); сільське господарство (8%). Останні три сектори більш популярні серед українських трудових мігрантів в країнах ЄС, в той час як торгівля та перевезення популярніші в країнах СНД.

Будівництво є найбільш поширеною сферою працевлаштування серед чоловіків трудових мігрантів, а допомога по дому – серед жінок. Значимо, що світова економічна криза не сильно вплинула на ці сектори зайнятості, адже незважаючи на безробіття, громадяни ЄС в переважній більшості не бажають виконувати таку роботу при наявності вищого рівня професійної кваліфікації аніж той що необхідний в цих секторах.

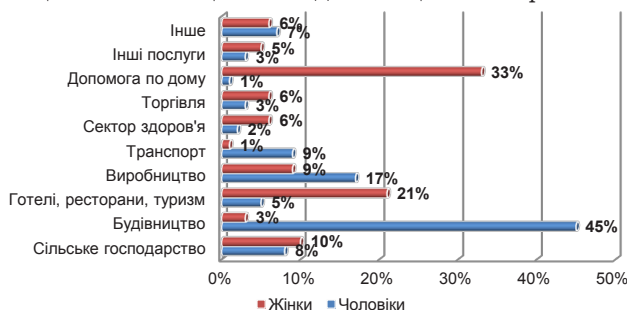

Рис. 3. Сектори зайнятості в країні призначення за статевою ознакою, %

Джерело: [8]

Треба зауважити, що у сучасному світі виділяють велику кількість факторів, які впливають на міжнародну міграцію. Ще у 1889 р. було розроблено теорію факторів «притягання-виштовхування» англійським вченим Е. Равенштайном,

яка ще досі є актуальною. Міграція трудового населення відбувається в кращі економічні умови в інші місцевості, порівняно із тими де людина проживала. Виділяють такі фактори: економічні, соціальні, культурні, політичні, екологічні (табл. 1). Для українських трудових мігрантів основними факторами «притягання» є: висока якість життя за кордоном, висока заробітна плата, можливість професійної самореалізації, стабільна політична система та високоякісна освіта.

Таблиця 1

Фактори впливу на міжнародну міграцію населення

Фактори «виштовхування»	Фактори «притягання»
Економічні	
Низька заробітна плата	Висока заробітна плата
Низька якість життя	Висока якість життя
Високий рівень безробіття	Наявність вільних робочих місць
Економічна нестабільність	Стабільний розвиток економіки
Обтяжлива система оподаткування	Ліберальна система оподаткування
Соціальні	
Низька якість освіти	Висока якість освіти
Погані умови праці	Гарні умови праці
Недоступна система охорони здоров'я	Доступна та високоякісна система охорони здоров'я
Відсутність можливостей для професійної самореалізації	Наявність можливостей для професійної самореалізації
Культурні	
Релігійні переслідування	Свобода віросповідання
Етнічна дискримінація	Відсутність етнічної дискримінації
Расова дискримінація	Відсутність расової дискримінації
Політичні	
Відсутність демократії	Розвинена демократія
Політична нестабільність	Стабільність політичної системи
Корумпованість владних структур	Відсутність корупції
Екологічні	
Забруднене навколишнє середовище	Краща екологічна ситуація
Низька якість питної води та їжі	Чиста питна вода та екологічно безпечна їжа

Джерело: [4]

Пропонуємо ідентифікувати основні мотиви повернення трудових мігрантів на батьківщину. Проаналізувавши загальні тенденції в області міграції, перші чотири країни з яких повертаються трудові мігранти є Російська Федерація (33%), Польща (19%), Італія (9%), Чехія (9%). З точки зору віку, повернення є часто прямо-пропорційне віку робітників-мігрантів, чим старша вікова категорія є більш ймовірно, що вони досягли своїх цілей міграції, або ж таки вони мають мотивацію повернутись з інших причин, щодо прикладу, проблеми зі здоров'ям або нездатність адаптуватись до мінливих умов ринку праці. Досить важливим мотивом повернення трудових мігрантів, вважаємо повернення до сім'ї. Якщо

розглядати молодь, то для них в першу чергу мотивацією буде підвищення заробітних плат у країні походження, перспектива у роботі, розширені можливості працевлаштування та вирішення проблем із житлом, тобто його доступністю. Створення відповідних сприятливих умов для ведення бізнесу допоможе Україні, повернути трудових мігрантів із капіталом.

У цьому контексті необхідно зазначити, що зовнішня трудова міграція має як позитивні, так і негативні наслідки для України. Щодо позитивних, то можна віднести надходження до України іноземної валюти від трудових мігрантів, зменшення напруги на ринку праці, а також зменшення рівня прихованого та зареєстрованого безробіття.

До негативних наслідків треба віднести втрату власної висококваліфікованої робочої сили, це фахівців та науковців, що спричиняє уповільнення науково-технічного прогресу, втрата кваліфікації мігрантів, через те що вони виконують ма-

локваліфіковану роботу за кордоном, відсутність відрахування від заробітної плати нелегальних мігрантів у соціальний та пенсійний фонд, погіршення сімейних відносин через довготривалу відсутність членів сім'ї, повернення трудових мігрантів пенсійного віку.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що трудова міграція з України здійснюється за такими основними напрямками: країни Європейського Союзу, Російська Федерація, США та Канада. Трудові мігранти найбільше задіяні у сфері будівництва та в домашньому догляді. Варто зазначити, що довгострокова трудова міграція відбувається у віці 30-44 роки, а також спостерігаються досить великі потоки міграції молоді. На сьогоднішній день першочерговими завданнями є врегулювання вікової структури виїзних міграційних процесів, запобігання масовому виїзду економічного активного населення з України.

Список літератури:

1. Гальків Л. І. Статистичне оцінювання міграційних процесів в Україні у контексті втрат людського капіталу / Л. І. Гальків // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20 (5). – С. 124–131.
2. Гуменюк Ю. Міжнародний ринок унікальної робочої сили: перспективи мігрантів / Ю. П. Гуменюк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 691. – С. 321–327.
3. Ионцев В. А. Экономика народонаселения. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 667 с.
4. Кизима І. С. Чинники зовнішньої трудової міграції населення України / І. С. Кизима // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2009. – № 15. – С. 365–369.
5. Околыски М. Региональные и локальные перспективы. Новые тенденции и основные проблемы в международной миграции: перспективы Центральной и Восточной Европы // Международный журнал социальных наук. – 2001. – № 032. – С. 101–116.
6. Шелюк В. Соціальна міграція: Етапи, функції, типи // Перспективи. – 2001. – № 3 (15). – С. 45–50.
7. International Labour Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>
8. International Organization of Migration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iom.int>

Ляшенко О.Н.

Тернопольский национальный экономический университет

Шампанюк Ю.И.

Учебно-научный институт международных экономических отношений имени Б.Д. Гаврилишина

Тернопольского национального экономического университета

ОСОБЕННОСТИ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ УКРАИНЫ

Аннотация

В статье отражены основные причины трудовой миграции населения Украины. Проанализированы основные направления, возрастные группы, сектора занятости трудовых мигрантов из Украины. Обобщены подходы к определению трудовой миграции и ее мотивации. Исследованы положительные и отрицательные последствия миграционных процессов для Украины. Предложены меры мотивации возвращения трудовых мигрантов на родину.

Ключевые слова: миграция, международная трудовая миграция, рынок труда, трудоустройство, заработная плата, Европейский Союз, США.

Lyashenko O.M.

Ternopil National Economic University

Shampanyuk Y.I.

Bohdan Havrylyshyn Research and Development Institute of International Economic Relations
Ternopil National Economic University

FEATURES OF LABOR MIGRATION UKRAINE

Summary

The article has been highlighted the main causes of labor migration in Ukraine. Analyzed the main trends, age groups, sectors of employment of migrant workers from Ukraine. Summarized approaches to the definition of labor migration and its motivation. Explored the positive and negative consequences of migration processes for Ukraine. Proposed measures of motivation to return migrants to their homeland.

Keywords: migration, international labor migration, labor market, employment, wages, European Union, USA.